

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**DN. DVRANDI|| à Sancto Portiano, in Senten=||tias
Theologicas Petri Lombardi|| Commentariorum libri||
quatuor.||**

Durandus <de Sancto Porciano>

Antverpiæ, 1567

Quæstio quarta. Vtrum co[n]scientia pertineat ad actum, an in
intellectum, an ad voluntatem.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72607](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72607)

Alio modo potest accipi ratio mali id quo malum intelligitur, sicut species lapidis dicitur eius ratio in anima, & sic ubi est ratio mali non oportet id esse malum, sicut id in quo est ratio lapidis non oportet esse lapideum, nec illud in quo est species vel ratio coloris, oportet esse coloratum, & nihilominus etiam minor est falsa: Ratio enim mali sic accepta non est in intellectu considerante malum, quia malum cum sit privatio, non intelligitur per speciem propriam, sed per speciem habitus. Si tamen aliquid intelligatur per speciem in intellectu existentem.

QVÆSTIO TERTIA.

Vtrum voluntas naturaliter velit bonum.

Tho. 1. 2. q. 8. ar. 1. Gand. quodl. 1. q. 17.

DEinde queritur, vtrum voluntas naturaliter velit bonum. Et videtur quod non. Nullum enim voluntarium est naturale, diuiditur enim agens naturale contra voluntarium in principio. 1. Phisic. sed omne velle est voluntarium, ergo nullum est naturale.

2. Item natura non assuecit in contrarium, vt dicitur. 2. Ethic. sed homo per assuefactionem efficitur habilior ad malum volendum, ergo non vult naturaliter bonum.

3. IN contrarium est quod dicit Ambrosius super illud ad Rom. 1. Non quod volo bonum illud facio: dicit enim quod homo subditus peccato, facit quod non vult, quia naturaliter vult bonum. Et arguitur per rationem, quia peccata & defectus sunt præter naturam, vt dicitur. 1. Phisic. sed velle malum est defectus quidam, & peccatum, vt a se patet ex præcedente questione, ergo velle malum est præter naturam voluntatis: id autem non esset nisi velle bonum inesse ei naturaliter, ergo &c.

4. **R**ESPONSIO. Dicendum quod questio potest intelligi dupliciter. Vno modo, vtrum velle bonum in se naturaliter voluntati, hoc est secundum conuenientiam naturam. Alio modo, vtrum velle bonum conueniat voluntati naturaliter, hoc est modo naturali, sicut igni conuenit ferri sursum naturaliter. Primo modo intelligendo questionem, dicendum quod voluntas vult bonum naturaliter, hoc est, secundum conuenientiam naturam, quia illud per quod natura perficitur in se naturaliter, id est, secundum conuenientiam naturam, sed natura voluntatis perficitur in volendo bonum, & intellectus in intelligendo verum, vt patet ex præcedente questione, ergo &c. Et e contrario error in intellectu, & velle malum est præter naturam, imò contra naturam, id est, contra conuenientiam naturam intellectus & voluntatis.

Si autem questio intelligatur secundo modo, scilicet an voluntas velit bonum naturaliter, id est, modo naturali. Sic videndum est que sint conditiones agentis vel actionis naturalis, que videntur esse due, vna est, quia actio naturalis non tendit in præcognitum. Alia est, quod ipsa est determinata ad vnum & vno modo. Quantum ad primam conditionem patet quod voluntas non vult naturaliter bonum, quia non tendit per actum volendi, nisi in cognitum. Quantum autem ad secundam conditionem considerandum est, quod bonum (sub cuius ratione est volitum quicquid est volitum) considerari potest secundum communem rationem boni, vel secundum eius aliquam rationem specialem. Primo modo voluntas vult naturaliter bonum, quod patet, quia nullum peccatum potest esse in voluntate, nisi præcedente aliquo defectu in ratione, vt probatum fuit supra, sed proposito bono secundum communem rationem boni intellectui practico nullus defectus potest esse in ratione, quia sicut intellectus speculatiuus necessario assentit primis principiis formatis in communibus terminis entis, nec circa ea potest decipi, vt dicitur. 4. Metaph. sic intellectus practicus primis principiis formatis in communibus terminis boni necessario assentit in operabilibus, nec circa ea decipitur. Et ita bono proposito secundum communem rationem boni, intellectui practico, nullus defectus potest esse in ratione practica, nec defectus in consideratione, nec erroris, aut ignorantie: ergo nulli peccati omnino potest esse in voluntate, posset autem in ipsa esse peccatum, si ea non necessario & determinate ferretur in bonum sic propositum, sed liberè posset refutare bonum sic oblatum, ergo voluntas necessario, & determinate & vni formiter fertur in bonum secundum communem rationem boni. Respectu autem boni accepti in particulari

non sic est, quia intellectus practicus non necessario assentit tali bono, sed deliberat an sit bonum, sicut deliberat medicus an pharmaca expediant tali infirmo: potest etiam circa hoc decipi iudicando bonum quod est malum, vel e contra, secundum diuersas circumstantias. Et ideo voluntas non necessario & determinate fertur in tale bonum, sed potest liberè refutare ipsum.

6. Ad primum argumentum dicendum quod voluntarium diuiditur contra naturale, quoad illa, respectu quorum habet voluntas dominium sui actus, & sic diuidit Philof. 2. Phisic. agens per artem contra agens naturale: ars enim est de factibilibus, respectu quorum voluntas est liberè mouens sic vel aliter, sed respectu eorum in quæ necessario fertur voluntas voluntarium coincidit cum naturali quoad vltimam conditionem.

7. Per idem patet ad secundum, quia per assuefactionem homo non habilitatur ad volendum malum sub ratione mali, quia bonum secundum rationem communem boni propositum necessario est volitum, sed habilitatur ad volendum hoc, vel illud malum sub aliqua particulari ratione boni, circa quam ratio decipitur.

8. **A**VTORITAS Ambrosii, & ratio adducta post oppositum probant quod bonum est volitum naturaliter, id est, secundum conuenientiam naturam.

QVÆSTIO QVARTA.

Vtrum conscientia pertineat ad intellectum, an ad voluntatem.

Post queritur de conscientia. Et primo vtrum pertineat ad intellectum, an ad voluntatem. Et videtur quod ad voluntatem, & non ad intellectum, quia si conscientia pertineret ad intellectum, tunc qui haberet de operandis inatorem conscientiam, hoc autem non est verum, ergo &c.

2. Item si conscientia pertineret ad intellectum, vel esset potentia, vel habitus, vel actus, non potentia, quia potentia infunditur a natura, conscientia autem non, nec actus, quia non maneret in homine dormiente, quod falsum est, nec habitus, quia tunc non esset aliquod vnum, cum per multos habitus dirigamur in agendis, conscientia autem ad agenda pertinet, ergo &c.

3. IN contrarium arguitur, quia conscientia secundum Ethimologiam nominis importat ordinem scientiæ ad aliquid, nam conscientia dicitur cum aliquo scientia, applicatio autem scientiæ ad aliquid fit per actum, ergo, vt videtur, conscientia dicitur actum scientiæ, & ita pertinet ad intellectum, non vt potentia vel habitus, sed vt actus.

4. **R**ESPONSIO. Licet hæc questio sit de significato nominis, in quo non esset magna vis faciendi dummodo constaret de re, eo quod multi eodem nomine aliter & aliter vtuntur, tamen circa eam inuenitur diuersitas opinionum: quidam enim dicunt quod per conscientiam importatur aliquid pertinens ad intellectum per modum actus proprie non per modum habitus, & hoc declarant quadrupliciter, scilicet ex interpretatione nominis, ex his que conscientiæ attribuuntur, ex autoritate sacre scripturæ, & ex communi modo loquendi.

5. Ex interpretatione nominis sic, conscientia enim vt iam dictum est, dicitur quasi cum aliquo scientia, tunc sic, quando in diffinitione vel descriptione vel nominis interpretatione aliquid ponitur in abstracto & in recto non mediante aliquo obliquo illud pertinet ad essentiam diffinitam descriptam & interpretatam, verbi gratia, sicut cum dicitur quod linea est longitudo sine latitudine cuius extremitates sunt duo puncta oportet quod linea sit essentialiter longitudo que ponitur in diffinitione linee in recto & in abstracto non mediante aliquo obliquo, sed non oportet quod sit latitudo que ponitur in diffinitione eius oblique, nec quod sit eius extremitas vel puncta que ponuntur in eius diffinitione in recto & in abstracto, sed tamen mediante obliquo scilicet cuius. Etiam si diceretur quod linea est longitudo terminata punctis non oporteret quod linea esset essentialiter terminus, vel terminata, quia licet ponatur in recto, tamen concretiuè dicitur non abstractiuè, sed prædictis concurrentibus scilicet quod aliquid ponatur in recto & in abstracto, & non mediante aliquo obliquo, oportet quod pertineat ad essentiam diffinitam, descriptam, vel interpretatam.

interpretati, sed in interpretatione nominis conscientiae ponitur scientia in abstracto & in recto non mediante aliquo obliquo (dicitur enim conscientia quasi scientia cum aliquo) ergo scientia pertinet ad essentiam conscientiae vel potius predicatur essentialiter de conscientia, scientia autem pertinet ad intellectum, ergo &c.

2. Secundum patet, quod pertinet ad intellectum non ut habitus, sed ut actus, ex iis quae attribuuntur conscientiae, sunt autem tria praecipue quae conscientiae attribuuntur, scilicet testificari, accusare & obligare, testificari respectu eius quod factum est an sit factum an non: accusare & excusare similiter respectu eius quod factum est an sit bene factum an male, ad quod reducitur remordere quod est se reprehendere de aliquo malefacto, obligare autem est respectu futuri ad quod implendum reputat se teneri, & ad hoc reducitur instigare & inducere. Ex primo sic arguitur testificari est dicere veritatem super aliquo requisito, sed dicere intrinsecus quale est dicere conscientiae, pertinet ad intellectum sicut verbum, & est actus intellectus, ergo &c. Ex secundo attributo conscientiae quod est accusare vel excusare arguitur sic, accusare est referre malefactum sui vel alterius, sed referre est actus intellectus, ergo &c. Ex tertio attributo quod est obligare, patet idem, quia ex hoc quod aliquis est capax praecipii, & ei innotescit est obligatus ad implendum praecipium, & non ex hoc quod promptus est ad implendum vel non implendum. Ex hoc enim iam dicitur quasi implere si velit vel paratus sit implere, vel dicitur quasi transgressor si vellet vel paratus sit transgredi, sed obligatus est simpliciter ad implendum ex hoc solo quod est capax praecipii & ei innotescit, hoc autem pertinet ad actum intellectus, ergo &c. Conscientia igitur pertinet ad intellectum per modum actus ut patet ex eius attributis.

7. Tercio apparet idem ex autoritate sacrae scripturae, dicitur enim Eccl. 7. Scit enim conscientia tua, quia tu crebro maledixisti aliis. Scire autem est actus intellectus, & sic idem quod prius.

8. Quarto patet idem ex communi usu loquendi, dicitur enim hoc dicitur mihi conscientia mea, & conscius ipse sibi de se putat omnia dici, dicitur autem & putare ad solum intellectum pertinet, ut actus, ergo &c.

9. Alii autem e contrario dicunt quod conscientia pertinet ad voluntatem, aut si pertinet ad intellectum, hoc erit ut habitus, non ut actus. Primum declarant per primam rationem factam in arguendo, ad quod etiam potest adduci alia ratio quae talis est, nullus agens contra solum dictamen rationis tristatur, quia tristitia est de his quae nobis nolentibus, vel simpliciter vel mixte accidunt, sed agens contra conscientiam, agit cum quadam tristitia & cum remorsu, unde & remordere dicitur actus conscientiae, ergo conscientia non pertinet solum ad dictamen rationis, praeter hoc includit aliquid pertinens ad inclinationem voluntatis. Secundum probant, scilicet quod si scientia pertinet ad intellectum, hoc non erit ut actus, sed ut habitus, quia actus non est actus, sed est potentiae vel habitus. Sed testificari, accusare, excusare, remordere, & obligare sunt actus conscientiae, dicimus enim quod conscientia testatur, accusat, obligat, ergo ipsa non est actus. Ridiculum est enim dicere quod testificari, testificetur, vel accusare accuset, & sic de aliis. Item sicut conscientia respicit particularia agenda, sic synderesis respicit universales regulas agendorum, synderesis autem habitum nominat, ergo &c. Est igitur potentia vel habitus non potentia, quia non est naturalis, ergo est habitus.

10. Et in hoc evacuatae sunt tres vltimae rationes saltem quo ad hoc quod conscientia non dicit actum. Prima autem nihil simpliciter probat, licet enim in vera diffinitione id quod ponitur in abstracto, & in recto non mediante aliquo obliquo pertinet ad essentiam diffiniti, tamen in interpretationibus nominum nullo modo est dicendum hoc, sicut enim in interpretando nomen conscientiae, dicimus quod est scientia cum aliquo, ita interpretando nomen synderesis, dicimus quod est electio cum aliquo. Est enim synderesis graece, electio latine, & interpretatio conscientiae dicimus, id quod est sentire cum aliquo, sicut ergo se habet scientia ad conscientiam in nominis interpretatione, ita se habet electio ad synderesim, & sentire ad con-

sentire, sed electio pertinet ad voluntatem, ad quam tamen non pertinet synderesis, quae pertinet ad intellectum secundum eisdem, qui ponunt quod supra dictum est de significato conscientiae, similiter sentire siue proprie, siue largi acceptum pertinet ad partem cognitivam, conscientia autem non, sed ad appetitivam, ergo similiter licet conscientia pertinet ad intellectum, non oportet propter hoc quod conscientia pertineat ad eandem.

11. Dicendum est aliter, quod synderesis & conscientia non sunt aliquid unum, sed includit quodlibet eorum aliquid pertinens ad intellectum, & aliquid pertinens ad voluntatem, quod potest sic videri: in intellectu enim practico, quem voluntas supponit in actu suo est duplex habitus, unus primorum principiorum, quibus assentit naturaliter intellectus, ut supra dictum est, alius conclusivum deductarum ex primis principijs, & primus quidem habitus potest dici lex naturalis, secundus autem est aliqua scientia practica. Similiter ex parte voluntatis est duplex inclinabilitas, una naturalis correspondens primo habitui intellectus practici. Alia acquisita correspondens secundo habitui, qui est scientia particulariter operandum: his autem inclinationibus secundum se non est nomen impositum, sed aggregato ex habitu pertinente ad intellectum, & ex inclinatione voluntatis correspondente. Nam habitus naturalis intellectus practici, & inclinabilitas voluntatis correspondens dicitur synderesis, scientia autem particularium operandorum cum inclinatione voluntatis correspondente, dicitur conscientia.

12. Quod patet dupliciter. Primum ex vi nominum, secundum ex conditione actuum: ex vi nominum patet, quia synderesis graece, dicitur latine conelectio, secundum expositionem nominis dicitur electio cum aliquo, vel aliquid cum electione, electio autem ad voluntatem pertinet, illud autem aliquid cum electione non est, nisi pertinens ad intellectum, qui est praevius electioni, similiter conscientia secundum vim nominis est scientia cum aliquo, vel aliquid cum scientia: illud autem quod est cum scientia, vel cum quo est scientia non videtur esse nisi quod pertinet ad voluntatem. Non enim potest esse actus scientiae, quia conscientia non est in dormiente, nec praeter ea quae sunt intellectus & voluntatis potest aliquid pertinere ad rationem conscientiae vel synderesis, ideo &c. Oportet autem utrunque aequaliter pertinere ad rationem synderesis vel conscientiae, quia praepositio talis habet vim coniunctivae: nis copulativa, sicut si diceretur superficies est longitudo cum latitudine, idem est, ac si diceretur superficies est longitudo: & similiter est in proposito, hoc autem probabilitatem habet, non necessitatem, cum sumatur est interpretatio nominis.

13. Secundum patet idem ex conditione actuum, qui attribuuntur conscientiae, quia quidam eorum pertinent ad intellectum, sicut testificari, quidam vero ad voluntatem, sicut remordere, quod directe est tristitia de aliquo malefacto, remorsus enim non importat solam cognitionem malefacti proprii, sed tristitiam quandam, vel quasi punitionem quae ad voluntatem pertinet, similiter instigare non pertinet ad solum intellectum, sed ad voluntatem, habet enim quandam inclinationem ad actum: haec autem non attribuerentur conscientiae si ipsa pertineret solum ad intellectum, vel solum ad voluntatem, pertinet ergo ad utrumque sicut habitus utriusque, & secundum hoc utraque praedictarum opinionum vera est quoad aliquid, & illa quae dicit conscientiam pertinere ad intellectum, & alia quae ponit eam pertinere ad voluntatem, pertinet enim, ut dictum est, ad utrumque, & non praefere ad alterum, nec plus probant rationes ad eas adductae.

14. Ad primum argumentum dicendum quod si conscientia pertinet praefere ad intellectum sicut habitus, tunc qui habet de operandis maiorem scientiam habet & maiorem conscientiam, sed non est ita: complet enim for malem rationem conscientiae inclinabilitas voluntatis, correspondens habitui rationis, qui non est semper maior in habente maiorem notitiam de operandis.

15. Ad secundum dicendum quod conscientia dicit habitum non unum, sed plures, & ex parte intellectus, cum per plures habitus practicos dirigamur in agendis, & ex parte voluntatis, in qua sunt plures habituales inclinationes con-

respon

respondentes habitibus rationis. Et si conscientia esset actus idem oporteret dicere cum plures actus ei attribuantur, ut supra dictum est.

16 AD Argumentum in oppositum dicendum quod applicatio conscientie importata per nomen conscientie non est per actum eius, sed per actualem vel habituales inclinationem voluntatis, per quam instigamur ad aliquid operandum. Ideo utrunque, scilicet tam habitum scientie practice, quam inclinationem voluntatis importat nomen conscientie: quum autem consistat de re, scilicet, quod in intellectu est particularis ratio agendorum, & in voluntate est dare habituales inclinationem correspondentem, & his habitibus respondent proprii actus, quicquid horum importetur per nomen conscientie, non oportet multum curare, frivolum enim est alterari de nominibus quae ad placitum significant, ubi consistat de rebus.

QVÆSTIO QVINTA.

Utrum conscientia erronea obliget.

Tho. 1. 2. q. 19. art. 5. c. 6. De Traictio. quod. 2.

DE INDE queritur, utrum conscientia erronea obliget. Et videtur quod non, quia secundum Augustinum, præceptum inferioris potestatis non obligat, quando contrariatur præcepto superioris potestatis, sicut si Proconsul iubeat aliquid quod Imperator prohibet, sed quandoque conscientia errans præcipit, quod est contra præceptum superioris (scilicet Dei) ergo tunc non obligat.

2 Præterea omne peccatum mortale opponitur alicui præcepto diuino, est enim peccatum dictum, vel factum, vel concupitum contra legem dei, sed quod fit contra conscientiam erroneam non opponitur alicui præcepto diuino, imò fit secundum legem dei, ergo &c.

3 IN Contrarium arguitur, quia qui facit illud quod conscientia dicit secundum deum non esse faciendum committit, sed contemptus est grande peccatum, ergo &c. Ad idem est quod dicit glosa, Roma. 14. super illud verbum, omne quod non fit ex fide peccatum est, omne quod fit contra conscientiam adificat ad gehennam.

4 **RESPONSIO.** Videnda sunt tria. Primum an conscientia possit errare. Secundum an contra conscientiam errantem possit aliquid facere. Tertium an conscientia erronea liget vel obliget.

5 Quantum ad primum dicendum quod conscientia errare potest, cuius ratio est, quia conscientia formatur ex assumptione alicuius particularis propositionis sub vniuersalibus regulis operandorum: propositio autem illa, quae per se assumitur, non est per se nota, ut sunt vniuersalia principia agendorum, sed innotescit per fidem vel inquisitionem rationis, & ideo circa eam est circa conscientiam ex eius assumptione formatam contingit error, vel quia fidei non assentitur: non enim omnium est fides, ut dicitur. 2. Thez. 3. vel quia ratio confertur & inquirens decipitur, quandoque quidem ex inconsideratione eorum quae consideranda sunt, quandoque verò ex passione abducente iudicii rationis. Verbi gratia, lex naturalis tradit vniuersale principium, circa quod non contingit errare, scilicet quod nihil illicitum est faciendum, haereticus autem assumit quod iuramentum est illicitum pro eo quod scriptum est Mat. 5. ego autem dico vobis non iurare omnino, & ex hoc sequitur conscientia erronea, scilicet quod nullo modo est iurandum: decipitur autem eo quod non confert illud dictum scripturæ ad alia in quibus conceditur iuramentum tanquam licitum, patet ergo quod conscientia errare potest. Item ubi non potest error incidere, frustra ponitur vel quaritur habitus rectificans, sed circa agenda particularia ponitur habitus acquisitus rectificans, ut prudentia, nec frustra, ergo &c. Et per idem patet, quod synderesis errare non potest, respicit enim synderesis vniuersalia principia agendorum circa quae non contingit mentem errare, sicut neque circa prima principia in speculabilibus.

6 Quantum ad secundum videtur quod si conscientia nominaret actum, impossibile esset facere contra conscientiam, & hoc patet primo, si conscientia importet actum voluntatis, quia impossibile est voluntatem simul & actu ferri

in opposita, sed si conscientia importat actum voluntatis, stante conscientia voluntas fertur in illud, de quo habetur conscientia, ergo non potest ferri in oppositum conscientie manente. Idem videtur, dato quod conscientia nihil importet pertinens ad voluntatem, dummodo pertineat ad intellectum ut actus, quia voluntas non potest ferri in aliquid, nisi proponatur sub ratione boni, sed stante actuali iudicio de aliquo quod sit bonum, impossibile est quod oppositum iudicetur bonum, ergo si conscientia importet actum intellectus practici iudicatis aliquid esse bonum impossibile est ea stante voluntatem ferri in oppositum. Si ergo contingat facere contra conscientiam, oportet quod conscientia dicat habitum, & non actum, & sic contingit facere contra ipsam, secundum enim sententiam Aristote. 7. Ethic. stante consideratione in actu & in particulari de aliquo agendo, impossibile est quod voluntas fertur in oppositum. Cum ergo conscientia respiciat particularia agibilia, necessarium est si fiat contra ipsam quod non dicatur consideratio secundum actum, sed secundum habitum: tunc enim est impossibile fieri contra ipsam, habens enim habitum, & non considerans secundum ipsum potest actu considerare oppositum eius quod dicitur habitus, & per consequens potest velle oppositum eius ad quod disponit habitus: unde agens contra conscientiam rectam vel erroneam agit, sicut proiciens merces in mare timore periculi, vel sicut incōtinens adueniente passione utrobique enim est voluntarium mixtum & cum quodam remorsu. Nullus enim sanæ mentis absolute vellet proicere merces in mari, nec incontinens ante passionem vellet fornicari, sed potius oppositum, sed adueniente passione timoris in periculo existens, vult in mare proicere merces cum quadam displicentia, licet magis placeat, similiter adueniente tentatione incontinens vult fornicari, tamē cum quodam remorsu, propter rationem quam ante tentationem habuit rectam, & cuius iudicium aliquo modo remanet saltem virtualiter etiam præsentate passione, licet non simpliciter: tunc enim dicitur ratio errans quod licet fornicatio sit mala (& in hoc est remorsus) tamē est facienda ad euitandum passionis angustiam, & sic fit contra conscientiam rectam vel erroneam.

7 Circa tertium sciendum quod aliud est ligari, aliud obligari, qui enim obligatur debet vel tenetur id facere ad quod obligatur, nec quantum est ex parte sua aliter absoluitur ab obligatione. tale autem non potest esse illicitum. Nullus enim debet facere quod illicitum est fieri, propter quod nulla obligatio potest esse respectu illiciti, aut liciti, non tamē debiti. ligari autē dicitur moraliter, qui sic dispositus est circa aliquod agibile, quod non potest licite procedere, prout exigit natura illius agibilis, ad modum illius qui ligatur corporaliter, nec potest procedere etiā in recta & plana via. Dicendum ergo quod conscientia erronea neminem obligat, tamē ligat. Primum patet, primo quia obligatio non est de illicito, aut non debito, ut dictum est. Conscientia autem erronea dicitur faciendum quod illicitum est fieri, aut non debitum, sicut est in incontinentibus, & in his quae sunt supererogationis, ergo non obligat. Secundo, quia sola vera notitia de re obligationem non tollit, sed magis confirmat, sed vera notitia de eo quod erronea conscientia dicitur tollit obligationem, ergo obligatio nulla fuit.

8 Secundum patet, scilicet quod conscientia erronea ligat, nisi quod primo distinguendum est de errore conscientie, quia aut est error imputabilis, cuius ipse errans est causa vel occasio, aut non est imputabilis, sicut error vel ignorantia circumstantiae particularis adhibita debita diligentia, qualis fuit in Iacob respectu Lyæ. Si non fit imputabilis non ligat quin homo possit procedere secundum conscientiam sic errantem, quia talis error excusat, ut visum fuit supra, nec conclusio rationis cui confirmatur electio voluntatis est erronea, sicut declaratum fuit supra. Si autem error sit imputabilis, tunc distinguendum est de errore conscientie, vel quia conscientia errat dicendo illud esse illicitum. Sicut conscientia haereticæ dicit, quod semper est illicitum iurare, vel conscientia errat, dicendo illud esse licitum, quod est illicitum, sicut si aliquis crederet, quod licitum est furari malis diuitibus, ut detur bonis pauperibus. In primo casu faciens contra conscientiam erroneam peccat,

BB 5 qui

d. 22. q. 4.
d. 28. q. 1.